

פרשת וזאת הברכה

הפרשה במבט רחב

הרב יואב אוריאל

כינוי חדש למשה בסוף התורה: 'איש האלוקים'

בתחילת פרשת 'וזאת הברכה' זהו המקום היחיד בחמשת החומשים בו נקרא משה 'איש האלוקים'. עד כה משה נודע בשמו גם ברגעים הגדולים של יציאת מצרים ומעמד הר סיני. וכעת, לקראת מות משה, מופיע כינוי חדש המיחס את משה לשמים ולא לארץ.

חשוב מאד להבין מהו בעצם פירושו של כינוי זה, ומדוע הוא מופיע דוקא בנקודה זו.

בדברי חז"ל והמפרשים מצינו מספר נימוקים לכינוי יחודי זה של משה:

א. שליח ה'. ר' יוסף בכור שור מבאר כי פירוש הביטוי איש האלהים הוא: 'שלוחו של מקום'. לאורך שנות התורה משה פעל באופן קבוע בשליחות של מעלה, וכעת שליחות זו הפכה לחותם חייו. וכן כותב ר' חיים פלטיאל (בפירושו הראשון): "לא תמצא איש האלהים בכל החומש רק כאן לומר שבשליחותו של מקום בירכם".

ב. נביא. מספר מפרשים מסבירים שפשט הביטוי 'איש האלקים' הוא נביא. התורה באה להודיע כאן כי משה בירך את ישראל בנבואה. כך פירש הראב"ע: " איש האלהים - להודיע כי בנבואה ברך אותם". וכן מבאר הרמב"ן ומפרשים נוספים.

והאלשיך פירש: "אך הנה היה מקום לחשוב ולומר, כי לא תערך קדושת מאמרי התורה שמבראשית ועד כאן שהם מאמרי פיו יתברך, אל ברכות אלו היוצאים מפי משה רבינו ע"ה אל ישראל, ויהיו הדברים האלה ככל הברכות

שיברך איש צדיק מעצמו את בנו ודומה לו. על כן הטיל וא"ו, ולא אמר 'זאת הברכה' כלומר וזאת תוספות על הקודם ודומה לו. וזה משלשה טעמים. אחד שהם דברי משה בלתי דומה לילידי אשה זולתו, וזהו אשר ברך משה. שנית להיותו איש האלוקים וסתם דבריו מאתו יתברך המה מרוח קדש, ומה גם להיות את בני ישראל שגם הם בני אל חי ומשפיע ברכתם מאתו יתברך. שלישית שהוא לפני מותו סמוך למיתתו, כי אז שכינה שורה עם הצדיק ורוח יתירה".

ג. מי שהקב"ה מקיים את גזרותיו. במדרש תנאים (דברים לג, א) מובהר כי 'איש האלהים' משמעותו שה' מקיים את דבריו: "מלמד שהיה מברך והקב"ה מקיים. וכן דוד אומר (ש"ב כג ג) צדיק מושל יראת אלהים מצינו שהצדיקים מושלים במעשיו של הקב"ה". גם לפי פירוש זה, השם החדש של משה הגיע בהקשר של הברכות שברך את ישראל.

ד. כשמשה מת ונאסף אל עמיו - מתגדלת מעלתו. אור החיים כותב: "לפני מותו כי הגם שגדול ערך משה תוסף רוחו וכחו בעת אשר יגיע העת אשר יאסף אל עמיו".

ה. וכן כתב ר' חיים פלטיאל (בפירושו השני): "סמוך למיתה נקרא קדוש משום דכתיב: 'הן בקדושו לא יאמין'".

ו. משה הגיע עד כדי צדקות של זכיה בדין. עוד אומר באור החיים: "איש האלהים. יתבאר הכתוב על דרך אומרם ז"ל (ערכין י"ז א) ז"ל אם יבוא הקדוש ברוך הוא לישב בדין עם אברהם יצחק ויעקב אינם יכולים לעמוד בפניו עד כאן. הא למדת כי מה שמועילים הצדיקים במעשיהם ובהתעצמותם בעולם הזה אינו אלא לזכות מכח הרחמים אבל בדין לא, וכמאמר דוד (תהלים קמג): 'ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי'. פירוש כל צדיק שיקרא חי, וכאן הודיע הכתוב כי צדיק זה נתעצם ופעל הטוב אפילו בערך בחינת הדין הרמז באלהים, והוא אומר איש האלהים ואם יבוא ה' לעמוד עמו בדין יוכל כי הפליא לעשות הטוב והישר".

ז. להודיע כי כל מדרגת משה ממאמץ ולא מכישרון טבעי. פירוש נוסף של אור החיים: "עוד נתכוון במאמר זה להעיד עליו כי כל התעצמו במדות הטובות הידועות לו לא היו אלא לצד יראתו מאלהיו לא שהיה טבעו מסייעו אל הדבר, כאומרם ז"ל (יומא כ"ב ב) שאול באחת ולא עלתה לו ודוד כו' כי שאול היה מטבעו מזוג ולא היה חם ומהיר לטעות ולזה באחת ששגג יצתה ממנו המלוכה לפי טבעו משערים בני עליון שאם היה כטבעו של דוד אדמוני היה עושה כדוד עשר ידות. והן האיש משה יש מקום לחשוב שהיה עניו מטבעו והיה בכולן מטבעו, לזה העידה התורה עליו שכל התעצמותו ותגבורתו הרמוז בתיבת איש היה לצד האלהים היה ירא, והוא אומר איש האלהים"

ח. משה זכה למדרגתו מכח מסירות הנפש על עמו. דרך נוספת של אור החיים: "עוד ירמוז על זה הדרך איש המיוחד לאלהים שלא קם ולא יקום כמותו, ונתכוון הכתוב בסמיכות את בני ישראל למאמר איש האלהים להגיד שמדרגה זו השיגה עם בני ישראל באמצעות מה שטרח בהם ומה שסבל מהם והמסתעף מאמצעות הנהגתו הטובה עמהם השיג מדרגה זו ליקרא איש האלהים".

ט. משום שהברכה כאן היא דברי משה עצמו. רש"ר הירש: "איש האלהים - האיש שעמד ביחס קרוב אל ה' ועשה את מלאכת ה' כעבדו וכשליחו. כינוי זה של משה מצוי בתורה רק כאן. נראה לנו שברכה זו של משה לא נאמרה לו מפי ה' כשאר כל דברי התורה, אלא הוא אמר אותה מלבנו, ועל פי זה יובן הכינוי "איש האלהים" שניתן למשה רק כאן. בכל דברי משה שאמרם עד כה הוא היה רק כלי שרת בידי ה', ולפיכך לא היה צורך לומר עליו שהוא איש האלהים. אך ברכה זו לא היתה דבר ה' אלא מאמר של משה, והכינוי שניתן כאן למשה בא ללמדנו שיש לייחס למאמרים אלה ערך נעלה בהרבה מאשר לדבריו של אדם רגיל. אכן "משה איש האלהים" הוא שאמר את הברכה הזאת והיא יצאה מפי האיש שה' זיכה ביחס קרוב אליו, ואף על פי שאפשר שברכה זו לא ניתנה בדרך נבואה, הרי על כל פנים היא נאמרה ברוח הקודש. השה תהלים צ, א: "תפלה למשה איש - האלהים".

הביטוי 'איש האלוקים' מצביע על פלא גדול: איש בשר ודם המשוויך לקב"ה. זהו איש שזה לאחד באישיותו שמים וארץ באופן בלתי נתפס: "מהו איש האלהים? אמר ר' אבין: מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלהים" (דברים רבה וזאת הברכה, יא).

ביטוי עליון זה רומז באופן ברור לנקודה קריטית בתורה בה הנידון הגדול היה האם משה הוא איש או שמא אלוקים. כך נאמר בחטא העגל (שמות לב, א): "קום עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכּוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מִשֵּׁה הָאִישׁ". עם ישראל ביקש לו 'אלוקים' במקום משה 'האיש' משום שהם החשיבו את משה במידת מה בתור ה'אלוקים' שלהם. מאז והלאה לאורך התורה ובעיקר בחומש דברים ניתן דגש גדול על כך שלא משה הוא אלוקי ישראל אלא הקב"ה. אך בנקודה זו, ממש בסיום התורה, מתגלה סוד גדול: משה הוא איש שזכה למגע הקרוב ביותר עם האלוקים.

בכינוי זה של משה נשלמת תופעה פלאית המתרחשת בפרשיות האחרונות של התורה: הופעת שמות חדשים:

א. לעיל עמדנו על כך כי הקב"ה נקרא 'צור' לראשונה בפרשת האזינו.

ב. עם ישראל נקרא בשם חדש: 'ישורון'.

ג. בני האדם כולם החלו להיקרא 'אנוש' על שם אנוש.

ד. יהושע בן נון חזר באופן מפתיע להיקרא 'הושע'.

ה. וכעת אנו רואים כי משה זכה לשם 'איש האלוקים'.

סימן לבנים

הרב אליעזר קשתאל

יישר כחך ששיברת

ולכל היד החזקה

"ולא קם נביא עוד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים: לְכָל הָאֵתָה וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפָרְעֹה וְלְכָל עֲבָדָיו וְלְכָל אֶרְצוֹ: וְלִכְל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלִכְל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל". כך מסתיים ספר דברים, בפסוקים המתארים את מעלתו הייחודית של משה רבנו – את נבואתו, שלא תהיה כמותה, ואת המופתים שהביא ה' על ידו. מפרשי התורה נחלקו בפירושו של הפסוק האחרון. כיוון אחד, בו הולכים הספורנו, הרמב"ן, הנצי"ב ורבים מפרשי הפשט, הינו ש"היד החזקה" משמעה שידוד מערכות הטבע על ידי הניסים. רש"י, לעומת זאת, הולך בדרך אחרת. למרות

תחתון... לחבר את המציאות המוגבלת לשאיפה אין סופית, מהשברים תלוקט אור תשועת עולמים". (עין איה שבת ב, ט, לא) יצירת המשבר הזה היא גילוי עצום של ענווה. משה השיג בעמל רב את הלוחות, אך הוא לוקח את כל עמלו ומורידו לטמיון, מתוך הכרה שאין לו כעת מקום. המשבר הזה הוא תמצית הרעיון של נתינת התורה לאומה ועל כן הוא החותם אותה. אם העם לא מסוגל להכיל את אור התורה במלואו, יש לצמצם אותו כפי מידת המקבלים, זוהי סתירת זקנים שמטרתה בניין. מדובר בדרך ושיטה בדבר האופן הנכון לתת תורה לעם שלם. ואולם בשבירת הלוחות ישנו ממד נוסף ומשלים לדברים אלה.

השכחה – מניע ללימוד

"אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל" (עירובין נד ע"א). שבירת הלוחות הביאה לעולם הלימוד שלנו את תופעת השכחה. אכן, אילו היה הקב"ה חורט את התורה על לוח לבנו, היא לא היתה משתכחת, אולם אז לא היה קיים עוד מאמץ אנושי של לימוד ויגיעה לזכירת התורה. משה רבנו, על ידי שבירת הלוחות, העניק לעם ישראל תפקיד אקטיבי בקבלת התורה. הלוחות השניים יהיו כבר מעשה ידי אדם, מורכבים ממאמצי האדם ומלחמתו נגד השכחה. הרב קוק כותב שאילולא היתה התורה משתכחת מאתנו ללא הרף, לא היינו מתמידים בה. כל השקידה, הלימוד והחזרות, נובעים מהצורך למנוע את השכחה. שבירת הלוחות בנתה והרבתה אצלנו את לימוד התורה. משה רבנו בא מהעולם העליון, אבל שייך לעולם התחתון. הוא איש של ענווה והתבטלות מוחלטת, אבל גם מנהיג שמסוגל ליזום משבר. רק אדם כזה יכול לשבור את הלוחות מבלי שיישברו לחלוטין, רק הוא שמסוגל להוריד את התורה לעם ולהניע את העם להתקדם אליה.

היותו פשוט, הוא מצטט כאן את המדרש: ולכל היד החזקה – שקבל את התורה בלוחות בידיו: לעיני כל ישראל – שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר ואשברם לעיניכם (דברים ט, יז), והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר אשר שברת (שמות לד, א), יישר כחך ששברת. (שבת פז ע"א) לפירוש"י, המעשה בו בחר הקב"ה לחתום את התורה, הוא שבירת הלוחות. נראה שרש"י בחר בפירוש זה על בסיס הביטוי הנאמר בפסוק: "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה", כלומר מדובר בדבר שמשה עשה על דעת עצמו. את המכות, את קריעת ים סוף, את המן ואת כל הנסים, עשה משה בשליחות הקב"ה, אך לגבי שבירת הלוחות הוא החליט לבדו וזכה שהסכים הקב"ה על ידו. "אמר רבי אבין: מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה אלהים" (דברים רבה וזאת הברכה, יא, ד), גם כאשר משה עושה דברים על דעתו האנושית, הוא ממלא את רצון ה'. את משמעותה המטלטלת של שבירת הלוחות ניתן לדלות מתוך דברי התלמוד הירושלמי (תענית ד, ה): הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה, והיה משה תפוש בטפחיים, והקב"ה בטפחיים, וטפחיים ריוח באמצע, כיון שעשו ישראל אותו מעשה – ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה, וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבח בסוף ואומר "ולכל היד החזקה". משה השקיע מאמצים עצומים כדי להשיג את הלוחות, עד כדי מאבק עם הקב"ה. והנה, מיד לאחר מכן, הוא בעצמו שובר אותם תחת ההר. כמה קשה היה לו בודאי להרוס במו ידיו את מה שהשיג ביגיעה כה רבה. מצד אחד, משה הוא שליחו של הקב"ה, שכנינה מדברת מגרונו וכולו התבטלות מוחלטת לקב"ה. מצד שני, משה הוא המייצג של עם ישראל, הוא שמסנגר עליהם תוך התבטלות גמורה לטובת העם. קשה לשלב את שתי ההנהגות הללו. משה צריך להיות מייצג של אמת אלהית עליונה, חדה ובלתי מתפשרת, ובד-בבד לדאוג לטובתם של ישראל. הוא נלחם להוריד את הלוחות אל העם, והוא גם זה ששובר אותם. הוא נלחם למענם, אך גם מטיח בפניהם אמיתות קשות. "הסכים הקב"ה על ידו".

סתירת זקנים – בניין

שבירת הלוחות הינה הצהרה שהתורה אינה יכולה להישאר נחלת קדושי עליון. משה, מצדו, ראוי היה ללוחות הראשונים, אך הוא שובר את הלוחות, כי התורה לא ניתנה אליו, אלא לעם כולו, על פי יכולת ההכלה שלהם. "הסכימה דעת גבוה דעתו של הקב"ה להתאים לדעת

הכינו לכם צידה

הכניסה לארץ ישראל משיבה את ההנהגה והאחריות לידי ישראל עצמם. אל התנהלותם הטבעית. בניגוד ליציאת מצרים בה הודגש החפזון והבטחון בד' בכך שלא הכינו להם צידה.

פִּיגְרָשְׁנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֶה וְגַם צִדְדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

(שמות פרשת בא פרק יב פסוק לט - מ)

עם הכניסה לארץ מודגשת ההכנה מראש והכנת הצידה עברו בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצִוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הֲכִינוּ לָכֶם צִדְדָה כִּי בְעוֹדוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לְבוֹא לְרִשְׁתָּהּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֵיכֶם נְתַן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: ס

(יהושע פרק א פסוק יא - יב)

עוד ימים ספורים תפסק גם אכילת המן:

וַיֵּשְׁבֶת הַמָּן מִמַּחֲרֹת בְּאַכְלֶם מֵעֵבֹר הָאָרֶץ וְלֹא־הָיָה עוֹד לְבִנְיָיִשְׂרָאֵל מִן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוֹאֹת אֶרֶץ כְּנָעַן בְּשָׁנָה הַהִיא:

(יהושע פרק ה פסוק יב)

עינוי בלשון המקרא פרושו שינוי מההתנהלות הרגילה והטבעית. מבחינה זו אכילת המן במדבר הייתה עינוי:

וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעֹב וַיֹּאכְלֶה אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעַת וְלֹא יָדָעוּן אֲבֹתֶיךָ:

(דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ג, ג)

תכליתו של העינוי ליצור עמדה נכונה אל החיים הטבעיים אותם נבנה בארץ ישראל

לְמַעַן הוֹדִיעֶנְךָ כִּי לֹא עָלִי הַלְחֵם לְבַדּוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עָלִי כָּל־מוֹצֵא פִּיִּיקָנֶה יַחֲיֶה הָאָדָם... אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנֹת תֹּאכְלֶנָּה לֶחֶם... וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת־יְקֹנֶה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

(דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ט - יא)

היחס בין המן ללחם, בין המצה לצידה ובין החפזון להכנה אינו רק יחס בין שני שלבים חינוכיים. הקדושה המצויה בהתנהלות שבנגוד לטבע נחשפת ומתגלה בתוך הטבע עצמו:

בסיום קריאת התורה אנו פותחים בנביא וקוראים את הפרק הראשון של ספר יהושע. דווקא הספר הראשון בנביאים פותח בהדגשת מקומו הגדול של משה רבנו.

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְקֹנֶה וַיֹּאמֶר יְקֹנֶה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עִבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה... כָּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה... כָּאֲשֶׁר הִיִּיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ...:

(יהושע פרק א פסוק א - ה)

רש"י מביא בשם חז"ל שני גוונים של הדגשת החשיבות הזו והם קשורים למעמדו המכונן של משה

ואילו היה קיים בו הייתי חפץ ורבותינו דרשוהו על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקדוש ברוך הוא משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר צא וטורדן במלחמה:

(רש"י יהושע פרק א פסוק ב)

בנוהג שבעולם, חוקי עם ועם נועדו לסדר ולשפר את חייו בארצו. נתייחדו ישראל בכך שאצלם הסדר הפוך. אנו מקבלים את התורה והחוקים לפני הכניסה לארץ ומכחם נכנסים לארץ. נמצא אם כן שמבחינה מסוימת נתינת התורה של משה היא התכלית, והכניסה לארץ ישראל היא הישום שלה.

משה רבינו חפץ מאד להכנס לארץ ישראל. אך במובן מסויים, מעלתו גדולה ממעלת הנכנסים לארץ. דבר דומה אנו מוצאים אצל דוד ושלמה. דוד משתוקק מאד לבנות את בית המקדש, ומבחינה זו ניתן לומר שימי שלמה הם התכלית של ימי דוד. אך מבחינה מסוימת גדולים ימי הצפיה ובניין התורה של בית המקדש מן הבניין בפועל.

וא"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך? אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל, ושמחתי; אמר לו הקדוש ברוך הוא: כי טוב יום בחצריך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.

(תלמוד בבלי מסכת מכות דף י עמוד א)

כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם פירוש, שעל ידי המן שהוא מאכל מזוכך שגם חיזוניות שבו אין בו תערובת סיגים, ונקל למצוא בו הפנימיות שבו - על ידי זה תשיגו כי לא על הלחם לבדו שהוא גשמיות המאכל לבדו הוא חיותו של האדם, אלא על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, שהעיקר החיות הוא הניצוץ שבהמאכל שהוא מוצא פי ה' וגו'.

(מאור ושמש דברים פרשת עקב)

המעבר מן החיפזון אל הצידה, מן המן אל הלחם הוא מבוא ושורש לכל קדושת הטבע המתגלה בארץ ישראל.

בני גד ובני ראובן

תחילת בניין הצבא של יהושע נעשית דווקא בפניה לבני גד ובני ראובן.

וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדִי וְלַחֲצִי שֶׁבֵּט הַמְּנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְאֹמְרָם: זְכוּר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה אֲתֶכֶם מִשָּׁה עֶבֶד־יְקֹוֹק... וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חֲמִשִּׁים לַפָּנִי אַחִיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל וְעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: עַד אֲשֶׁר־יָלִיחַ יְקֹוֹק לְאַחִיכֶם כָּכֶם... (יהושע פרק א פסוק יב - טז)

בכך משמר יהושע את רוחו של משה רבינו גם בתוך הצבא. הגרעין המוביל של הצבא הם חיילים שהופקדו לכך על ידי משה רבינו. זאת ועוד, בני גד ובני ראובן הם גרעין היוצא למלחמה באופן הנקי משאיפה פרטית לנחלה, שהרי הם כבר נחלו בעבר הירדן. מלחמתם איפה היא מלחמה מתוך נאמנות לאחיהם ולמגמה האלוקית בכיבוש הארץ. אלו חלוצי צבא ישראל המובילים את העם כולו למלחמה.

רק חזק ואמץ

בני גד ובני ראובן מקבלים את מנהיגותו של יהושע בצורה מוחלטת:

כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֵל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ נִלְךְ... כִּכְל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מִשְׁהָ כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ... כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִמְרָה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר־תִּצְוֶנוּ יוֹמָת

אלא שמצרפים לקבלת המנהיגות הזו את הרוח, המצופה מיהושע:

רַק יְהִי־הֵן יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם מִשְׁה... רַק חֲזַק וְאַמְץ:

(יהושע פרק א פסוק יז - יח)

במנהיגות הישראלית, קבלת הנהגה אינה עומדת בפני עצמה אלא מלווה תמיד בהגדרת העמדה המצופה מהמנהיג. ומלווה במילות הגבלה ותנאי. כך בפרשיית המלך:

שָׁזָם תִּשְׂמִים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְתֵּר יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ בְּ... רַק לֹא־יִרְבֶּה־לְךָ

(דברים פרשת שופטים פרק יז פסוק טו - טז)

חז"ל גוזרים מעמדה עקרונית זו גם את החובה לסרב לפקודה הנוגדת את התורה.

כל איש אשר ימרה את פיו ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת, יכול אפילו לדברי תורה - תלמוד לומר, רק חזק ואמץ.

(תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מט עמוד א)

מעתה, זו הופכת להיות אמת המידה למנהיגות צבאית בישראל, וכך משווה הכתוב בין יואב לשרי הצבא של ישראל:

בְּשָׁנַיִם־אֲנָשִׁים צָדִיקִים וְטָבִים מִמֶּנּוּ. אֶת־אֲבִנֵּר בֶּן־נֹר־שֵׁר צָבָא יִשְׂרָאֵל וְאֶת־עַמְשָׂא בֶן־יִתֵּר שֵׁר־צָבָא יְהוּדָה:

(מלכים א פרק ב פסוק לב - לג, לב-לג)

בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו. טובים שהם דרשו אכין ורקין והוא לא דרש.

(ילקוט שמעוני מלכים א רמז קעב)

הגדרת איכותו של שר צבא לפי שאלת הסירוב לפקודה הנוגדת את התורה, מלמדת אותנו שעניין זה אינו עניין מקומי בעת התנגשות בין התורה לפקודה, אלא מבטא את שורש תפיסת המנהיגות ומקור סמכותה. שר צבא טוב הוא שר צבא המקשר תמיד את הנאמנות למלוכה אל המקור אל השורש. בכל פעולותיו חקוקה חותמת ה"אכין והרקין".

הקו החורז - מן הסוכה אל הבית

הפטרתינו, עוסקת בבניין העם הנערך לכיבוש ארצו. בתוך ההתנהלות הטבעית שלו גנוזה נקודה מחיה על טבעית. בתוך מנהיגות יהושע גנוזה ערגה לכוחו של משה, בתוך הצידה גנוז כוחו של המן, בתוך מלחמת כיבוש הארץ לשבטים חסרי נחלת המגורים גנוזה

שמחה של מצוה

תשובה לשאלה זו נותנים חז"ל במסכת שבת (ל ע"ב):
"ושבחתני אני את השמחה" – שמחה של מצוה, 'ולשמחה
מה זה עושה' – זו שמחה שאינה של מצוה, ללמדך שאין
שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך
שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך
דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר
'ועתה קחו לי מגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מלכים
ב' ג, טו).

מדברי חז"ל אלו אנו למדים שיש שני סוגים של שמחה,
יש שמחה שלילית, שממנה עלינו להתרחק, משום
שהשלכותיה מסוכנות, ויש שמחה חיובית, של אמונה בה'.

רבי יהודה הלוי, בספר הכוזרי מונה את השמחה כאחד
משלושת היסודות החשובים, וכך כותב (מאמר ב סימן נ):
"כללו של דבר שלשה הם יסודות עבודת האלוה על פי
תורתנו: היראה והאהבה והשמחה. התקרב אל אלהיך בכל
אחת מאלה ואכן בכניעתך בימי התענית לא תקרב אל
האלוה יותר מאשר בשמחתך בשבתות וימים טובים אם
שמחתך זו באה מתוך מחשבה וכוונה, כי כשם שהתחוננים
צריכים מחשבה וכוונה כך גם השמחה בדבר האלוה
ובמצותו צריכה מחשבה וכוונה למען תשמח במצוה עצמה
מתוך אהבתך למצוה עליה ותכיר מה מאד היטיב לך בה
וכאלו באת לביתו כקרא אל שלחנו ומנעמיו ותן שבח על
כך בפיו ובלבך ואם תעלה עליזותך במצוות אל מדרגת
הזמר והרקוד יהיו לך גם אלה עבודת האלהים. ואף על ידם
תדבק בענין האלוהי..."

שבעים פרי חג הסוכות

חלפו שבעת ימי חג הסוכות, שבהם הקריבו בבית המקדש
שבעים פרים, כנגד שבעים אומות העולם. ביום הראשון
של סוכות קראנו בהפטרה, שלעתיד לבוא יעלו כל הגויים
לירושלים לחגוג את חג הסוכות. חג הסוכות היה משותף
לעם ישראל ולכל העולם. בתום חג הסוכות אנו מציינים
את יום שמיני עצרת, בצמידות לחג שמחת תורה. ביום זה
אנו מקריבים רק פר אחד בבית המקדש, כנגד העם האחד
והיחיד, עם ישראל. כך היה וכך יהיה גם בעתיד, כשהעולם
כולו יבוא על תיקונו, עם ישראל יהיה ממלכת הכהנים,
החוליה המקשרת בין הקב"ה לבין האנושות כולה.

לאחר ששמחנו בשבעת ימי חג הסוכות, נשמח כולנו עם
התורה בחג 'שמחת תורה', תוך הבנה שזו שמחה ייחודית,
שמקרבת אותנו לעבודת הקב"ה.

האחוזה האידיאליסטית של בני גד ובני ראובן. בתוך
קבלת מנהיגותו של יהושע גזזו החיבור וההתניה לשורש
ולתכלית "רק חזק ואמץ".

הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל, והשכינה
שירדה בגלות עם ישראל הוא הכשרון להעמיד קדושה
בנגוד לטבע. אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה
קדושה שלמה, צריכה היא להיות בלועה בתמציתה
העליונה בקדושה העליונה, שהיא הקדושה שבטבע
עצמה, שהוא יסוד תקון עולם כולו וביסומו הגמור.
והקודש שבגולה יחובר אל קודש הארץ, "ועתידין בתי
כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל".

(אורות, ישראל ותחייתו, כט)

בסיומו של חג הסוכות, חוזרים ישראל מן הסוכות אל
הבתים. מן המחסה בצל ד' אל ההתנהלות הטבעית. סוכות
מסיים את החלק הראשון של השנה-שבעה חודשים מן
הראשון עד השביעי שבהם אנו נושמים ומפנימים את
יציאת מצרים. בשמיני עצרת עוצרים ישראל לפני ד',
ויוצאים אל חיי הטבע, שהקדושה גנוזה בהם. בתי
המדרשות של חוץ לארץ נקבעים בארץ ישראל ויוצאים
לשגרת יומם. הכינו לכם צידה.

בחלק מעדות ישראל קראו את מגילת קהלת בחג הסוכות.
אחד המאפיינים הבולטים בחג הסוכות היא השמחה,
והתייחסות קהלת לשמחה אינה ברורה. מחד בתחילת
דבריו רואה את השמחה כדבר שלילי ואומר: "אֲמַרְתִּי אֲנִי
בְּלִבִּי לָכֶּה נָא אֲנִסְכָּה בְּשִׂמְחָה וְרָאָה בְּטוֹב וְהִנֵּה גַם הוּא
הֶבֶל. לְשִׁחּוֹק אֲמַרְתִּי מְהוֹלָל וְלְשִׂמְחָה מֵהַ עֲשָׂה" (קהלת
ב, א-ב). ובהמשך אומר: "טוֹב לָלֶכֶת אֶל בַּיִת אֶבֶל מְלָכֶת אֶל
בַּיִת מְשֻׁתָּה... טוֹב כַּעַס מְשֻׁחַק פִּי בְרַע פְּנִים יִיטֵב לָב. לָב
חֲקָמִים בְּבַיִת אֶבֶל וְלָב כְּסִילִים בְּבַיִת שִׂמְחָה" (ז, ב-ד).

לעומת זאת, בפרק שלאחריו הוא משבח את השמחה
ומתייחס אליה כדבר חיובי מאד ואומר: "וְשִׁבְחֹתִי אֲנִי אֶת
הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין טוֹב לְאָדָם תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי אִם לְאָכּוֹל
וְלִשְׂתוֹת וְלִשְׂמֹחַ וְהוּא יְלוֹנֵנוּ בְּעַמְלֹו יְמֵי חַיָּו אֲשֶׁר נִתֵּן לוֹ
הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמַשׁ" (ח, טו). מה פשרה של סתירה זו?

הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֶבְדִּי אֶל תְּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל
לְמַעַן תִּשְׁכַּל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ."

ולכן גם צריך לצוות את יהושע כל כך הרבה פעמים: "חֲזַק
וְאָמץ", כלומר תתחזק יותר ממה שאתה חזק היום, ותאמץ
את מירב הכוח שלך, כי אתה נכנס לנעליים גדולות ממך.
באמת משה הוא מי שאמור לכבוש את הארץ, ואתה צריך
למלא את מקומו. ולכן אתה צריך להתאמץ מאוד כדי
לעמוד ברמה הנדרשת.

גם בפניה שלו אל העם, אל בני גד ראובן וחצי שבט מנשה,
יהושע בא כהמשך של משה: "זְכוֹר אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוְּהָ
אֲתָכֶם מֹשֶׁה עֶבְדְּךָ ה'".

וגם העם כלפי יהושע מתיחס אליו כהמשך של משה:
"כָּל אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ אֶל מֹשֶׁה כִּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יְהִי ה'
אֵלֶיךָ עִמָּךְ כְּאֲשֶׁר הָיָה עִם מֹשֶׁה".

לא רק תחילת הנביאים מתמקדת בהמשכיות של משה
ושל תורת משה, גם סוף הנביאים. בסוף מלאכי, שהוא
הנביא האחרון נאמר: "זְכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֶבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אוֹתוֹ בְּחָרֵב עַל כֹּל יִשְׂרָאֵל חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים". תחילת
הנביאים והסוף שלהם מתמקדים במשה. אין לנו שלשה
חלקים נפרדים: תורה נביאים וכתובים. הנביאים וגם
הכתובים הם המשך ישיר של תורת משה.

וכך גם התורה שבעל פה: "משה קבל תורה מסיני ומסרה
ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה
לאנשי כנסת הגדולה". יהושע ממשיך את משה, וכך כל
מי שמקבל את התורה מעביר הלאה את התורה שבעל פה
שקיבל משה.

ולכן, מובן מאוד למה זו ההפטרה של שמחת תורה.
בשמחת תורה כשאנחנו מסיימים את התורה, אנחנו לא
רק מתחילים אותה מחדש, אלא גם זוכרים שכל
ההמשכים שלה, כולם המשך ישיר של תורת משה. גם
הנביאים והכתובים, גם התורה שבעל פה, וגם עצם
הכניסה שלנו לארץ ישראל.

וכמו שאומרת ההפטרה: "רַק חֲזַק וְאָמץ מְאֹד לְשָׁמֵר
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֶבְדִּי אֶל תְּסוּר מִמֶּנּוּ
יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן תִּשְׁכַּל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ: לא ימוש סֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בוֹ כִּי אַז תִּצְלַח אֶת דְּרָכֶךָ וְאַז תִּשְׁכַּל".

כיוון שבשמחת תורה אנחנו מסיימים את התורה, אנחנו
מיד מתחילים אותה שוב, בפרשת בראשית. ובהפטרה
ממשיכים מיד אל הפרק הראשון בנביאים, פרק א'
ביהושע.

ההפטרה קשורה מאוד לסוף הפרשה. כי בפרשת וזאת
הברכה אנחנו קוראים על מותו של משה, וההפטרה
מדברת על העברת ההנהגה ממשה אל יהושע. משה
מוזכר בהפטרה אחד עשרה פעמים, הרבה יותר ממה
שיהושע עצמו מוזכר בה. וההפטרה היא ההמשך הישיר
ממותו של משה כמו שהיא מתחילה: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת
מֹשֶׁה עֶבְדְּךָ ה'".

היינו יכולים לחשוב שאחרי שמשה מת מתחילה תקופה
אחרת, שלא קשורה אליו. היה מנהיג בשם משה, ומעכשיו
יש מנהיג אחר בשם יהושע. אבל ההפטרה שלנו מלמדת
אותנו שזה לא נכון. הפרק הראשון בנביא עסוק בלהדגיש
לנו שכל מה שקורה אחרי משה הוא המשך של משה.

יהושע הוא לא מנהיג מכוח התכונות האישיות שלו, אלא
בגלל שהוא "מְשַׁרְת מֹשֶׁה".

משה היה אמור להנחיל לעם ישראל את הארץ. משה לא
נבחר רק כדי להוציא את עם ישראל ממצרים, אלא כדי
להעביר אותם ממצרים אל ארץ ישראל. על משה עצמו
נגזר שלא יכנס לארץ, וממילא כל הכניסה של עם ישראל
לארץ היתה במדרגה נמוכה יותר. אבל גם היא מכוחו. ולכן
נבחר יהושע להמשיך אותו ולהכניס את עם ישראל לארץ
בתור המשרת של משה. בתור ההמשך של משה.

ולכן הכיבוש של הארץ יהיה כמו שנאמר למשה: "כָּל
מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כִּף רַגְלֶכֶם בוֹ לָכֶם נִתְּתִיו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי
אֵל מֹשֶׁה". וה' יהיה עם יהושע בזכות משה: "לא יתיצב
איש לפניך כל ימי חיך כְּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ".

וההצלחה של יהושע תהיה בהתאמה לשמירה על התורה
שקיבל משה: "רַק חֲזַק וְאָמץ מְאֹד לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל

אחד הפסוקים הראשונים בפרשת 'וזאת הברכה', הוא הפסוק "תורה צוה לנו משה מורה קהלת יעקב" (דברים לג, ד).

הפירוש הפשוט של המילה "מורשה", הוא 'ירושה', כפי שמתרגם אונקלוס - 'ירותא', וכפי שמבארים מפרשים נוספים. לפי זה כוונת הפסוק לומר, שמשנה רבנו, אשר קיבל את התורה, נתנה לעם ישראל - הנקרא בפסוק 'קהלת יעקב' - בירושה, כמו אב שמוריש נכסים לבניו.

פירוש זה מעורר שאלה על דברי רבי יוסי במסכת אבות (ב, יב), שאומר: 'התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך'. ירושה עוברת מהמוריש ליורש, בלי צורך במעשה קניין של היורש, ורבי יוסי בא לומר שהתורה איננה כזו. לכאורה, דבריו סותרים את דברי הפסוק, שלפיהם התורה היא מורשה, דהיינו שהיא כן עוברת 'בירושה'!

יש שענו על שאלה זו, שמדובר בכל מקום בבחינה אחרת של העברת התורה. לדוגמה, ה'תפארת ישראל' מבאר שהפסוק מדבר על 'כלל ישראל', כמו שמפורש במילים "קהלת יעקב", שכן ביחס לכלל ישראל, אפשר לומר באמת שהתורה כבר ניתנה להם ושייכת להם כירושה, שבה אדם יורש אפילו בעל כרחו ובלי מעשה קניין שלו לקנותה, שהרי ישנה הבטחה אלוקית, שהתורה לא תשתכח מעם ישראל, "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא, כא). לעומת זאת, רבי יוסי מדבר על הפרט, שלא עליו דיברה התורה בפסוק זה, ולכן הוא צריך להתקין עצמו ללמוד תורה. לפי זה, בפסוק מובעת אפוא ודאות שעם ישראל לדורותיו ימשיך להחזיק בתורתו, משא"כ אדם פרטי.

אך מפרשים אחרים אומרים, שיש הבדל בין 'מורשה' ל'ירושה', ובו נעוצה התשובה לסתירה שיש לכאורה בין דברי רבי יוסי, לבין האמור בפסוק.

ההבדל בין 'ירושה' ל'מורשה' מבואר כבר בגמרא, במסכת בבא בתרא (ק"ט ע"ב), שם נידונה המילה "מורשה" שנאמרה ביחס לארץ ישראל: "וְנַתַּתִּי אֶתְּךָ לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ד'" (שמות ו, ח). בדברי הגמ' שם מתבאר, שאילו נכתבה בתורה המילה 'ירושה', המשמעות הייתה שעם

ישראל יורש את הארץ מאבותיו, ואילו הלשון 'מורשה' מלמדת שהם 'מורשיין ואינן יורשיין'. הבדל זה נובע מההבדל בין משמעויות הפעלים 'יורש' ו'מוריש':

הפועל 'יורש', שהוא פועל עומד בבניין 'פעל' (קל), המורה על פעולת העברת בעלות מצד המקבל - כלומר: היורש מקבל לרשותו את הירושה. לעומת זאת, הפועל 'מוריש' הוא פועל יוצא בבניין 'הפעיל', המורה על נתינה, על מסירה, כלומר: המוריש מעביר את הירושה אל מקבליה.

בעל הטורים והכתב והקבלה' מסבירים על פי זה, שלא רק שהפסוק אינו קשה על פי דברי רבי יוסי, אלא אדרבה, פירושו של רבי יוסי מדוקדק בו! לו היה כתוב בפסוק 'ירושה קהלת יעקב', הייתה המשמעות שהם יורשים את התורה. אך משכתוב בו 'מורשה', משמעותו היא שהתורה אינה ירושה חד-פעמית לעם ישראל שקיבל אותה אלא היא מורשה - ירושה שהם מעבירים הלאה לבניהם. 'הכתב והקבלה' מסביר לפי זה, שהפסוק בא לומר שהתורה היא נצחית, שיעבירו אותה כמו ירושה לזרעם, עד סוף כל הדורות. משמעות זו קשורה לפעולת ההורשה, לעומת פעולת הירושה, כיוון שלעומת פעולת הירושה שמקשרת בין האדם היורש למקור ירושתו - פעולת ההורשה לאחרים, מקשרת בין האדם המוריש לבין מקבל הירושה, ומכאן שמדובר בירושה העוברת מדור לדור, המשך נצחי בכל הדורות.

באמת דקדוק זה מבואר כבר במדרש (מדרש תנאים ומדרש הגדול על הפסוק):

"מורשה - ולא ירושה. שלא יאמר בן עם הארץ הואיל ואין אבי תלמיד חכם, מה אני מועיל אם אלמד תורה, אלא "יִזְלֵ מִים מִדְּלִי" (במדבר כד, ז), מן הדלים שבו."

במבט ראשון, נראה שהמדרש מבאר במפורש רק את מה שלא כתוב בפסוק, 'ירושה', ומבאר מדוע לא נאמר בפסוק. אך ייתכן שבהבאת דרשת הפסוק "יִזְלֵ מִים מִדְּלִי" - 'מן הדלים שבו' - מבאר המדרש גם את משמעותה החיובית של המילה 'מורשה', דהיינו שכל אחד יכול להצטרף ולהיות מ'מורשי התורה', על ידי שקודם כל ילמד תורה בעצמו, ומתוך כך ילמד תורה גם לאחרים.